

Oběžník

O NUTNOSTI A POTŘEBNOSTI INVENTARIZACE A KATALOGIZACE CÍRKEVNÍCH KULTURNÍCH STATKŮ

Vaše Eminence (Excellence),

Po knihovnách a archivech¹ se chce Papežská komise pro církevní kulturní statky v tomto dokumentu věnovat evidenci kulturních statků nacházejících se v majetku církevních subjektů a institucí. Jejím cílem je rozsáhlé umělecko-historické dědictví ochránit a zhodnotit. Součástí tohoto dědictví jsou díla architektonická, malířská, sochařská, ale i zařízení interiérů, liturgické náčiní, liturgická roucha, hudební nástroje atd.² Představuje současně historickou i tvůrčí tvář křesťanského společenství. Bohoslužba, katecheze, láska k bližnímu a kultura, to všechno utvářelo prostor, ve kterém společenství věřících zakoušelo a prožívalo svoji víru. Přenesení víry do obrazného vyjádření obohacuje vztah člověka ke stvoření a nadzemské skutečnosti, jelikož zpřítomňuje biblické příběhy a vyjadřuje nejrůznější formy lidové zbožnosti.

Jednotlivá křesťanská společenství tak nacházejí sebe sama v různých uměleckých dílech, zvláště v těch sakrálních, čímž v rámci společenství vzniká silné pouto, které charakterizuje a navzájem odlišuje jednotlivé lokální církve na společné náboženské cestě. Kromě toho tato společenství shromáždila v archivech, knihovnách a muzeích četné řemeslné předměty, dokumenty a spisy, které vznikaly v průběhu staletí jako odpověď na rozličné pastorační a kulturní potřeby.

Tyto tvůrčí aktivity jsou "o to více zasvěceny Bohu, jeho chvále a slávě, že si nekladou žádný jiný cíl než svými díly co možná nejpůsobivěji přispívat k tomu, aby se lidský rozum obrátil k Bohu".³

¹ Srv. PAPEŽSKÁ KOMISE PRO CÍRKEVNÍ KULTURNÍ STATKY, Oběžník *Církevní knihovny*, 10. dubna 1994, Prot. č. 179/991/35; ID., Oběžník *Pastorální funkce církevních archivů*, 2. února 1997, Prot. č. 274/92/118.

² Papež Jan Pavel II. ve své promluvě při Prvním valném shromáždění Papežské komise pro církevní kulturní statky 12. října 1995 řekl, že pod pojem "kulturní statky" spadají "především umělecká díla z oblasti malířství, sochařství a architektury, ale i mozaiky a hudba. Všechna mají sloužit církevnímu poslání. K tomu je třeba připočítat i knihy v církevních knihovnách a historické dokumenty uložené v archívech církevních společenství. A konečně do této oblasti patří i díla literární, divadelní a filmová, produkovaná hromadnými sdělovacími prostředky" (*L'Osservatore Romano*, 13. října 1995, str. 5). Viz také *CIC*, can. 1189.

³ DRUHÝ Vatikánský koncil, konstituce *Sacrosanctum Concilium*, č. 122: "Quae [...] Deo eiusdemque laudi et gloriae provehendae eo magis addicuntur, quo nihil aliud eis propositum est, quam ut operibus suis ad hominum mentes pie in Deum convertendas maxime conferant" SACROSANCTUM OECUMENICUM CONCILIUM VATICANUM II, *Constitutiones, Decreta, Declarationes*, cura et studio Secretariae Generalis Concilii Oecumenici Vaticani II, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 1993, str. 56)

Pokud lze knihovny označit za *místa* přemýšlení a archívy za *místa* nashromážděných vzpomínek, pak umělecko-historické dědictví církve představuje hmatatelné *svědectví* řemeslné a umělecké tvůrčí síly. Křesťanská společenství mu propůjčila výraz, aby nechalo v lesku a kráse zazářit místům kultu, zbožnosti, náboženského soužití, studia a úcty. Lze říci, že monumenty a předměty všech druhů a stylů provázejí církve po celé její dějiny. Díky oboustranným vztahům jsou to nástroje vhodné pro evangelizaci dnešního člověka.

Církevní umělecko-historické dědictví má v rámci kulturních statků lidstva ohromný účinek a vliv, a sice nejen díky velkému množství a rozmanitosti dílen, ale i díky kvalitě a kráse celé řady takových objektů. Nelze zapomenout na význačné osobnosti, které daly svůj talent do služeb církve. Každé umělecké povolání může mezi národy vydávat svědectví o křesťanské zvěsti. Všechna umělecká díla vzniklá z křesťanské inspirace jsou výrazem univerzální i lokální spirituality. Odpovídají osobnímu i společnému náboženskému hledání a v některých případech dosahují dokonalé harmonie mezi tvůrčí, užitnou a duchovní rovinou.

Nepřerušená kulturní a církevní funkce, kterou takové statky plní, představuje nejlepší základ pro jejich zachování. Stačí jen pomyslet na to, jak náročné a namáhavé je zachování struktur, které ztratily své původní určení, a jak obtížné je hledání určení nového. Odhlédneme-li jednou pro vždy od "vitální ochrany" kulturních statků, musíme se soustředit na jejich "imanentní zachování". Zhodnocování totiž musí probíhat v celém kontextu, především v případě sakrálních staveb, které tvoří převážnou část církevního umělecko-historického dědictví. Zároveň je třeba zachovat pokud možno beze změny pouto mezi stavbami a uměleckými díly v nich uchovanými, aby bylo zajištěno úplné a rozsáhlé využití.

Pro zachování tohoto rozsáhlého dědictví je nutná především *snaha o poznání*. Ta předchází všem pozdějším zásahům a veškerým postupům, které podle působnosti přísluší civilním či církevním úřadům.

Na stezku poznání se můžeme vydat různými způsoby. Vždy však bude platným a v zásadě uznávaným základem *inventarizace* a následná *katalogizace*. Jednou ze zásadních metod v oblasti moderní pramenné evidence je rozlišení jednotlivých komponent a rekonstrukce vztahů, které se mezi díly upevnily v nejrůznějších souvislostech.

Následující oběžník se proto obrací na diecézní biskupy s prosbou, aby si uvědomili nutnost péče o umělecko-historické dědictví, iniciovali především inventarizaci a nakonec se dostali ke kýženému cíli, tedy ke katalogizaci. Větší citlivost by měla být vzbuzena i u představených institutů zasvěceného života a společností apoštolského života, jež po staletí cenné kulturní dědictví vytvářely.

Oběžník by tedy měl především načrtnout základní rysy inventarizace, která je východiskem pro pozdější katalogizaci. Jedná se o komplexní a neustále se vyvíjející proces, který je *nutný a potřebný* a musí být proveden s vědeckou přísností, aby se předešlo nepodařeným řešením a plýtvání prostředky.

Tváří tvář neutuchajícímu zájmu církve o kulturní statky, který se projevil již v průběhu prvních staletí, a po vyjasnění pojmu, předmětu, metody a cíle inventarizačního a katalogizačního postupu, omezí se oběžník na to, aby podtrhl nutnost inventarizace. Poté uvedeme několik bodů týkajících se následné katalogizace. A nakonec budou zmíněny relevantní instituce a osoby.

V dokumentu jsou oba pojmy inventarizace a katalogizace spojeny do jediného obsáhlého idiomu. Důvodem jsou úvahy teoretického i praktického rázu, jako např. potřebná kontinuita obou postupů, právní rozdíly, různá stádia zpracování a zvláště rozdílná situace jednotlivých lokálních církví. Dokumentu je vtisknut tzv. jízdní řád, který vede od nutné a potřebné inventarizace k žádané a důležité katalogizaci.

Náš záměr vychází z ustanovení Kodexu kanonického práva, který závazně předepisuje, že "je třeba zhotovit přesný a podrobný soupis [...] věcí nemovitých i movitých, ať už jsou cenné, či byly ke kulturním statkům připočítány z jiného důvodu, a všech ostatních věcí,

včetně jejich popisu a hodnoty".⁴ Z tohoto pohledu se zdá být účelné dbát na stále úplnější popis umělecko-historického církevního dědictví, a sice jak v jednotlivostech, tak v celkové souvislosti. Předpisem administrativního postupu vybízí Kodex (jak co do litery kánonu, tak co do obecného cíle) k provádění strukturované ("*accuratum et distinctum*") evidence, jejímž cílem je zpřístupnit hodnotu církevních kulturních statků v duchu církevního snažení, jehož cílem je "*salus animarum*". "Popis" daných statků ostatně vede k jeho detailní inventarizaci a současně vybízí k postupnému vypracování katalogu.

Dokument si klade za cíl nabídnout lokálním církvím všeobecnou orientaci týkající se inventarizace umělecko-historického dědictví, která by měla krok za krokem vyústit do katalogizačního systému. Při tom je samozřejmě nutno vycházet z daných církevních požadavků, politických poměrů, ekonomických možností, personálu, který je k dispozici atd.

⁴ *CIC*, can. 1283: "Dříve než správci nastoupí svůj úřad [...] 2o, je třeba zhotovit přesný, podrobný a jimi podepsaný soupis [...] věcí nemovitých i movitých, ať už jsou cenné, či byly ke kulturním statkům počítány z jiného důvodu, a všech ostatních věcí, včetně jejich popisu a hodnoty, resp. pokud takový soupis již existuje, překontrolovat ho; jeden exemplář tohoto soupisu je třeba uchovávat v archivu správce, další pak v archivu kurie; do obou exemplářů je třeba zaznamenat každou změnu, ke které na majetku dojde". Srv. také *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium* (=CCEO), can. 252-261.

1. INVENTARIZACE A KATALOGIZACE: HISTORICKÝ PŘEHLED

Církev od počátku chápala kulturní statky v kontextu svého poslání. Vždyť všemu, co "jí v průběhu století nějakým způsobem náleželo" propůjčovala uměleckou vznešenost a tiskla pečeť, která se podobala "odlesku její vlastní duchovní krásy"⁵. Církev na jedné straně nechávala umělecká díla zhotovovat, na straně druhé se rovněž starala o jejich ochranu a zhodnocení, což je zřejmé z následujícího, byť krátkého historického přehledu.

To, jaký význam církev uměleckým dílům přikládala, dosvědčují nejlépe malby v katakombách, nádherné chrámy a krásné sakrální předměty. *Liber Pontificalis*⁶ a *Inventari*, jež jsou uchovávány v Tajném vatikánském archivu⁷, svědčí o tom, s jakou starostlivostí se papežové věnovali výzdobě kostelů, a o tom, že umělecké předměty začaly být velmi záhy považovány za dědictví, o které je třeba pozorně pečovat.

První intervence papežského učitelského úřadu týkající se uznání hodnoty sakrálního umění proběhla již ve starověku, z iniciativy papeže Řehoře Velikého (590-604). Zasadil se za používání obrazů, jelikož slouží připomínce křesťanských dějin a vzbuzují onen pocit lítosti, který věřícího vede k uctívání. Především ale představují způsob, jak nevzdělaným křesťanům přiblížit události líčené v Písmu svatém⁸. Spor o obrazoborectví, který po dlouhá desetiletí sužoval Východní církev a který se dotkl i Západu, ukončil teprve II. nicejský koncil (787)⁹. Ten zároveň stanovil základní pravidla ikonografie.

Po celý středověk věnovaly uměleckým statkům velkou pozornost mnišské řády (především benediktini) a žebravé řády. Ty dokonce určovaly i umělecké styly a normy, které zase naopak zasahovaly i do samotných řádových řeholí.

Zasvěcovací modlitba ostariánů (zřejmě z poloviny 3. století) představuje první sakrální církevní závazek k ochraně statků: "Dbejte na to, aby žádná z věcí, které jsou v kostele, nedošla vaší nedbalostí újmy. Jednejte tak, jako byste se před Bohem měli zodpovídat kvůli těmto věcem, které zavíráte klíči [jež Vám jsou předány]."¹⁰

⁵ Srv. *Circolare della Segreteria di Stato di Sua Santità ai Rev.mi Ordinari d Italia*, 1. září 1924, č. 34215, in: G. FALLANI (ed.), *Tutela e conservazione del patrimonio storico e artistico della Chiesa in Italia*, Řím 1974, str. 192.

⁶ Zde se například v souvislosti s papežem Lvem I. Velikým (440 - 461) dozvídáme: "Hic renovavit post cladem Wandalicam omnia ministeria sacra argentea per omnes titulos conflata, hydrias Vi argenteas: duas basilice Constantiniane, duas basilice beati Petri, duas basilice beati Pauli [...] quae omnia vasa renovavit sacra [...]. Et basilicam beati Pauli apostoli renovavit [...]. Hoc quoque constituit super sepulchra apostolorum custodes qui dicuntur cubicularii, ex clero romano," (*Liber Pontificalis*, vyd. U. Prerovsky (=Studia Gratiana, 22), sv. II, Řím 1978, str. 108-110).

⁷ Srv. Archivio Segreto Vaticano, Armadi I-LXXX; Fondi Segretaria dei Brevi; Congregazione del Concilio; Congregazione delle Indulgenze e SS. Reliquie; Brevia et Decreta.

⁸ Papež Řehoř Veliký v jednom dopise napomínal Serenu, biskupa z Marseille, který nechal z kostelů odstranit obrazy: "Jedna věc je obdivovat obraz a jiná věc je na základě historického obrazu pochopit, co měl člověk obdivovat. Malířství vyučuje lidi nevzdělané, tak jako Písmo svaté vyučuje lidi vzdělané. Nevzdělaný člověk ve skutečnosti v obraze poznává to, co by poznat měl. V obrazech si mohou číst ti, kteří četbu nechápu" (latinský originál: GREGORIUS MAGNUS, *Epistulae*, in: *Patrologia Latina* (=PL), 77, 1128 C; 1129 BC).

⁹ Viz *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, vyd. G. Alberghino a kol., Bologna 1973 (3. vyd.), str. 133-137.

¹⁰ E. EGGER, *Církevní umění a péče o památky*, Brixen 1932, str. 7: *Providete [...] ne per negligentiam vestram illarum rerum, quae intra ecclesiam sunt, aliquid pereat. Sic agite, quasi Deo reddituri rationem pro iis rebus, quae his clavibus recluduntur*".

Brzy poté zasahovali římstí papežové do této oblasti mnoha úpravami, zvláště v případech, kdy byly kulturní statky darovány. Těm, kteří se je snažili prodat bez potřebného zmocnění, hrozily těžké tresty, exkomunikaci nevyjímaje¹¹.

Ochranou kulturních statků se však nezabývali pouze papežové, ale i ekumenické koncily. Jistě je dobré zmínit IV. konstantinopolský koncil (869-870)¹² a II. lyonský koncil (1274)¹³. Tridentýský koncil není v této souvislosti významný pouze tím, že v rámci dekretu znovu odmítl obrazoborectví. Zároveň vnesl do problematiky nový, nesmírně důležitý prvek. Vyzval totiž biskupy k tomu, aby poučovali věřící o významu a užitku svatých obrazů pro křesťanský život, a zároveň jim uložil, aby každý "nezvyklý" obraz nechali posoudit příslušného biskupa¹⁴.

28. listopadu 1534 papež Pavel III. poprvé jmenoval komisaře pro ochranu kulturních statků¹⁵. Později byly na základě listiny ze dne 1. října 1802 vlastnoručně napsané papežem Piem VII. mezi díla hodná ochrany zařazena kromě těch antických i všechna díla z jiných dějinných epoch¹⁶. V návaznosti na to nařídil správce kardinálského pokladu Pacca dne 7. dubna 1820 inventarizaci veškerých kulturních statků v Římě a v církevním státě: "Každý

¹¹ Dne 31. října 447 papež Lev I. biskupům a všem klerikům pod hrozbou církevní klatby, či dokonce laicizace zakázal, aby vzácné předměty bez vážného důvodu a pouze se souhlasem celého kléru dávali darem, vyměňovali či prodávali: "Sine exceptione decernimus, ne quis episcopus de ecclesiae suae rebus audeat quidquam vel donare vel commutare vel vendere. Nisi forte ita aliquid horum faciat, ut meliora tractatu horum faciat, ut meliora propiciat, et cum totius cleri tractatu, atque consensu, id eligat, quod non sit dubium Ecclesiae profuturum. Nam presbyteri vel diaconi, aut cuiuscumque ordinis clerici, qui conniventiam in Ecclesiae damna miscuerint, sciant se et ordine et communione provandos, quia plenum iustitiae est, ut non solum episcopi, sed etiam totius cleri studio, ecclesiasticae utilitatis incrementa serventur, et eorum munera illibata permaneant, quae pro animarum suarum salute, fideles de propria substantia ecclesiis contulerunt" (Srv. *Magnum Bullarium Romanum*, Štýrský Hradec 1964, sv. I, str. 145). Dne 8. srpna 535 potvrdil papež Agapet I. toto pravidlo: "Revocant nos veneranda Patrum manifestissima constituta, quibus prohibemur, praedia iure Ecclesiae, cui nos omnipotens Dominus praeesse constituit, quolibet titulo ad aliena iura transferre" (*tamtéž*, str. 145).

¹² IV. konstantinopolský koncil v can. 15 uvádí jako jediný přípustný důvod pro prodej sakrálních církevních předmětů výkup zajatců: "Apostolicos et paternos canones renovans sancta haec universalis synodus, definitivum neminem prorsus episcopum vendere vel utcumque alienare cimelia et vasa sacrata, excepta causa olim ab antiquis canonibus ordinata, videlicet quae accipiuntur in redemptionem captivorum" (*Conciliorum Oecumen. Decreta*, str. 177)

¹³ II. lyonský koncil ve své 22. konstituci pro prodej sakrálních předmětů požaduje zvláštní povolení Apoštolského stolce. Prodej bez tohoto povolení byl prohlášen za neplatný, přičemž provinivším se klerikům hrozila laicizace a laikům exkomunikace: "Hoc consultissimo prohibemus edicto, universos et singulos praelatos ecclesia sibi commissas, bona immobilia seu iura ipsarum, laicis submittere, subicere seu supponere, absque Capituli sui consensu et Sedis Apostolicae licentia speciali [...] Contractus autem omnes, etiam iuramenti, poenae vel alterius cuiuslibet firmitatis adiectione vallatos, quos de talibus alienationibus, sine huiusmodi licentia et consensu contigerit celebrari, et quicquid ex eis secutum fuerit, decernimus adeo viribus omnino carere, ut nec ius aliquod tribuant nec praescribendi etiam causam parent. Et nihilominus praelatos, qui secus gerint, ipso facto ab officio et administratione, clericos etiam qui scientes, contra inhibitionem praedictam aliquis esse praesumptum, id superiori denunciare neglexerint, a perceptione beneficiorum, quae in ecclesia sic gravata obtinent, triennio statuimus esse suspensos" (*Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, str. 325n.).

¹⁴ "Statuit sancta synodus nemini licere [...] ullam insolitam ponere vel ponendam curare imaginem, nisi ab episcopo approbata fuerit" (*Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, str. 775n.).

¹⁵ Komisař se jmenoval Latino Giovenale Mannetto (srv. C. CONSTANTINI, *La legislazione ecclesiastica sull' arte*, in : *Fede e Arte*, 5 [1957], str. 374).

¹⁶ Srv. A. EMILIANI, *Leggi, bandi e provvedimenti per la tutela dei beni artistici e culturali negli antichi stati italiani 1571-1860*, Bologna 1978, str. 110-126; F MARIOTTI, *La legislazione delle Belli Arti*, Řím, 1892, str. 226-233.

představený, správce, rektor, či každá osoba jinak pověřená vedením veřejných institucí církevní či civilní povahy, včetně kostelů, oratoří a klášterů, které uchovávají sbírky soch či obrazů, muzeí sakrálního i světského starověku, vzácných děl krásných umění v Římě a v církevním státě, ti všichni jsou bez jakékoliv výjimky, byť by se jednalo o osobu jakkoliv privilegovanou, povinni odevzdat nanejvýš přesný a jasný seznam jmenovaných předmětů ve dvou podepsaných vyhotoveních včetně označení každého exponátu"¹⁷. Tímto ediktem, jenž se stal v 19. a 20. století v mnoha evropských národech základem a inspirací pro zákonné předpisy týkající se "krásných umění", byla poprvé nařízena inventarizace.

Ačkoliv se tato právě zmíněná nařízení v podstatě vztahovala na církevní stát, jsou jasným důkazem toho, jaký zájem církev měla na zachování kulturních statků, a toho, jak si postupně uvědomovala důležitost jejich inventarizace a právní ochrany.

Co se týče církevního zákonodárství, jež je zvláštním způsobem univerzální, je třeba zmínit i to, že kromě již zmíněných úprav ze strany ekumenických koncilů nechal papež Pius X. počínaje rokem 1907 zřídit v italských ordinariátech "diecézní komisariáty", jejichž úkolem bylo ohodnotit kulturní statky, kontrolovat jejich ochranu a ověřovat veškeré renovace a nové stavby¹⁸.

Z nařízení papeže Pia X. o církevní hudbě ze dne 22. listopadu 1903 je zřejmé, jakou péči církev věnovala k tomu, aby mělo všechna umělecká díla používaná při bohoslužbách nespornou uměleckou hodnotu¹⁹. Encyklice *Mediator Dei* Pia XII. (1947) hovoří o ještě přísnější kontrole toho, zda se předměty hodí k posvátnému užití při výzdobě kostelů²⁰.

V důsledku toho nakázal i Kodex kanonického práva z roku 1917 (can. 1522) všem správcům církevních statků, aby zhotovili přesný a detailní seznam nemovitostí, vzácných movitých věcí a dalších předmětů, včetně jejich popisu a hodnoty. Tento seznam měl být vyhotoven ve dvou exemplářích, z nichž jeden musel být uložen v archivu správy a druhý v archivu kurie. Jakoukoliv změnu, ke které na majetku došlo, bylo třeba do obou exemplářů zanést²¹.

Ohromný význam měly v souvislosti s ochranou a ohodnocováním uměleckého a kulturního církevního dědictví oběžníky kardinálského tajemníka Gasparriho ze dne 15. dubna 1923 (č. 16605) a ze dne 1. září 1924 (č. 34215)²² Tím druhým, jenž byl určen italským ordinariátům, byla v Římě v okruhu státního tajemníka Jeho Svatosti zřízena "zvláštní

¹⁷ Srv. D. MENOZZI, *La Chiesa é le immagini. I testi fondamentali sulle arti figurative dalle origini ai nostri giorni*, Cinisello Balsamo 1995, str. 248; srv. TĚŽ A.EMILIANI, *Leggi, bandi e provvedimenti*, str. 130-145; F. MARIOTTI, *La legislazione*, str. 235-241.

¹⁸ Viz *Lettera circolare dell'Em.mo Card. Merry del Val per l'istituzione dei Commissariati diocesani per i monumenti custoditi dal Clero*, 10. prosince 1907, č. 27114, in: G. FALLANI, *Tutela e conservazione*, str. 182-184. Ohledně církevněprávních úprav týkajících se sakrálního umění srv. rozsáhlou antologii C. CONSTANTINIHO, *La legislazione ecclesiastica*, str. 359-447.

¹⁹ Srv. *Motu Proprio Tra le sollecitudini*, 22. listopadu 1903, in: *Pii X Pontificis Maximi Acta*, sv. I, str. 75; C. CONSTANTINI, *La legislazione ecclesiastica*, str. 382n.

²⁰ Srv. *Acta Apostolicae Sedis (=AAS)*, 39 (1947) 590n.

²¹ "Antequam administratores[...] suum munus ineant [...] 2º Fiat accuratum ac distinctum inventarium, ab omnibus aubscribendum, rerum immobilium, rerum mobilium pretiosarum alliarumve cum descriptione atque aestimatione earundem; vel factum antea inventarium acceptetur, adnotatis rebus quae interim amissae vel acquisitae fuerint; 3º Huius inventarii alterum exemplar conserventur in tabularion administrationis, alterum in archivio Curiae; et utroque qualibet immutatio adnotetur, quam patrimonium subire contingat" (*CIC*, 1917, can. 1522).

²² Srv. G. FALLANI, *Tutela e conservazione*, str. 184-194.

ústřední komise pro sakrální umění v celé Itálii". Jejím cílem bylo ve spolupráci s diecézními (resp. mezidiecézními či regionálními) komisemi obnovovat a udržovat smysl pro veškeré církevní umění na základě vlastního vedení, kontroly a propagace. Tím měla být dosaženo konkrétní ochrany a podpory kulturního dědictví.

Další normy a ponaučení se stejným účelem se objevily v oběžnících státního tajemníka ze dne 3. října 1923 (č. 22352)²³ a 1. prosince 1925 (č. 49158)²⁴, které zveřejňovaly papežská nařízení týkající se sakrálního umění. Kromě toho stojí za zmínku i oběžníky Sv. kongregace koncilu ze dne 10. srpna 1928, 20. června 1929²⁵ a 24. května 1939²⁶.

Oběžníkem ze dne 11. dubna 1971 Kongregace pro klérus nařídila evidenci sakrálních staveb a předmětů s prokazatelnou uměleckou či historickou hodnotou²⁷.

Současný kodex kanonického práva z roku 1983 v can. 1283, č. 2-3 obnovuje ustanovení Kodexu z roku 1917, podle kterého je třeba evidovat i všechny movité věci, které je z nějakého důvodu možno přiřadit ke kulturním statkům²⁸.

Závěrem je tedy možno říci, že církev se jako jedna z prvních veřejných institucí na základě vlastních zákonů postarala o tvorbu, ochranu a zhodnocení uměleckých děl, která sloužila jejímu poslání.

²³ Srv. Oběžník adresovaný italským biskupům Circa l'impianto dell'illuminazione elettrica nelle Chiese, in: Archivio Segreto Vaticano, Fondo Archivio della Segreteria di Stato, rubr. 52, 1923.

²⁴ Srv. C. CONSTANTINI, *La legislazione ecclesiastica sull'arte*, str. 425n.

²⁵ Srv. AAS, 21 (1929), 384-399.

²⁶ Srv. AAS, 31 (1939), 266 - 268.

²⁷ Srv. AAS, 63 (1971), 315-317.

²⁸ CIC can. 1283, viz pozn. 4.

2. INVENTARIZACE A KATALOGIZACE: ÚVODNÍ POZNÁMKY

Prvním předpokladem inventarizace a katalogizace je přesné vymezení jejich základních pojmů ve smyslu, v jakém je užívá církev. Na úvod se proto budeme věnovat pojmu, předmětu, metodě a cílům inventarizace a katalogizace.

2.1 Pojem

Nejprve je třeba odlišit pojmy inventarizace a katalogizace. Každý z těchto typů jednání má obvykle jiný cíl a užívá jiné metody, i když spolu oba jakožto organické součásti jediného poznávacího procesu a jediné oblasti všeobecného zájmu souvisí a navzájem se doplňují.

Inventarizace je základní činností při tvorbě evidence. Jejím smyslem je čistě vnější záznam, a proto lze inventarizaci popsat jako „proces registrace“. Naproti tomu katalogizace bere předmět v úvahu v jeho úplnosti a složitosti a s ohledem na jeho vnitřní určení. Představuje hlubší úroveň evidence, jež objekt nahlíží včetně jeho souvislostí, významu a hodnoty.

Katalogizace je tedy zralým výsledkem poznávacího úsilí, jehož nezbytným předstupněm je inventarizace. Pokud se jedná o jediný nepřetržitý proces, získává toto opakované hledání předmětu, metod a cílů společné označení *inventarizace a katalogizace*. Vzhledem k tomu, že umělecko-historické dědictví církve je fenoménem *sui generis*, ukazuje se jako nevyhnutná jak inventarizace, tak i katalogizace. Těmto statkům rozhodně přísluší takový přirozený kulturní, sociální a náboženský význam, že nemohou být odpovídajícím způsobem zachyceny, chráněny a zhodnoceny s pomocí pouhé evidence. Nicméně odlišná situace v jednotlivých lokálních církvích nám nedovoluje stanovovat jakékoli paušální recepty ani krátké lhůty pro sběr dat.

2.2 Předmět

Materiálním předmětem inventarizace a katalogizace jsou kulturní statky náboženské povahy, jež mají formu díla vytvořeného lidskou rukou a jež jsou viditelná, měřitelná a podléhají zkáze. Takové dílo vykazuje patrnou dimenzi náboženského obsahu, čímž nabývá statusu církevního kulturního statku.

Do této definice nespádají takzvané „přírodní statky“, tj. díla nevytvořená člověkem, a také veškeré „nemateriální kulturní statky“, jako jsou jazyk, zvyky, mýty či vzorce chování.

Podle typu se materiální statky zachycované inventarizací a katalogizací dělí na „statky nemovité“ neboli „nemovitosti“ (jako např. kultické stavby a přístavby, kláštery a konventy, fary a sídla biskupů, stavby sloužící výchovně-vzdělávacím a charitativním institucím apod.) a „statky movité“ (jako např. obrazy, sochy, součásti zařízení, liturgické náčiní, liturgická roucha, hudební nástroje apod.). Zbylé položky (včetně archivů a knih), jimž je rozhodně třeba přiznat hodnotu antropologickou, kulturní a pro prostředí, v němž se nacházejí, jsou předmětem výzkumu a evidence dle jiné metodiky.

Formální předmět inventarizace a katalogizace vzniká jako výsledek uspořádaného a systematického sběru informací o kulturních statcích. Již první fáze evidence sestávající z precizní dokumentace, individualizace kulturních statků a vytvoření všeobecného inventáře (tj. jmenného soupisu) předpokládá jejich velmi přesné ohodnocení a výběr. Celý proces inventarizace a katalogizace totiž nezahrnuje pouze čistý výčet, ale také promyšlenou selekci informací podle specifického ideového a epistemologického referenčního rámce. Předpokladem vytvoření struktury zpracovávaných dat je proto vyzrálý záměr, jenž chce brát

v úvahu umělecko-historickou hodnotu, církevní specifika, kontext, právní náležitosti i materiální stav takových statků a provádět evidenci v souladu se *sensum ecclesiae*.

2.3 Metoda

Metody používané při inventarizaci a katalogizaci vycházejí velmi podstatně z metod vypracovaných umělecko-historickými vědami. Rozlišujeme zde tři fáze: a) *fázi heuristickou*, tedy individualizaci kulturních statků, jež končí sestavením *všeobecného inventáře*; b) *fázi analytickou*, tedy popis jednotlivých kulturních statků a zápis jednotlivých položek popisu, jež končí vytvořením *formátů* jejich možných uspořádání; c) *fázi syntetickou*, tedy třídění formátů, jež je zakončena sestavením vlastního *katalogu*.

Každou z těchto fází provázejí specifické problémy, které však lze za pomoci rozhodnosti, realizačních schopností a lidské moudrosti zvládnout. Zároveň je nesmírně důležité neztrácet při takovém jednání ze zřetele cíle, jimž má sloužit, konkrétně bezprostřední cíl sestavení inventáře a katalogu (cíle materiální) a konečný cíl zachování a využití statků (cíle formální).

System inventarizace a katalogizace může zohledňovat také jen určité specifické potřeby správy statků; všechny aspekty, jež by byly součástí úplné kartotéky, se v tom případě neobjeví tam, kde bude evidence užívána např. pouze pořádkovými silami, pro turistické účely, pro účely zveřejnění, vzdělávání, rychlé nahlížení atd. Zároveň je však žádoucí data obsažená v různých takových systémech integrovat, aby inventarizace a katalogizace nemusela být s ohledem na odlišné účely opakována; tak by totiž docházelo k plýtvání prostředky, prodlužování termínů realizace, snižování kvality výsledků a ke komplikacím při šíření a interakci informací.

Inventarizaci a katalogizaci lze – v závislosti na konkrétních potřebách a podmínkách – provádět v papírové podobě nebo na datových nosičích. Pokud má mít zpracování větší rozsah, obvykle se dává přednost datovým nosičům, i když ani papírovou formu není třeba zcela vylučovat. Další rozvoj metod inventarizace a katalogizace na elektronických datových nosičích však v žádném případě nesmí zavdat příčinu k tomu, aby byly určité dokumenty existující pouze v papírové podobě vyřazeny či zničeny; na tuto možnost konečně explicitně pamatuje Kodex kanonického práva.²⁹

2.4 Cíle

Inventarizace a katalogizace slouží řadě důležitých cílů. V zásadě je můžeme redukovat na tři hlavní motivy: evidenci kulturních statků, jejich zabezpečení a určení hodnoty umělecko-historického dědictví podle kulturních a církevních kritérií.

2.4.1 Evidence

Stěžejním cílem inventarizace a katalogizace je evidence umělecko-historického dědictví postihující jeho jednotlivé předměty, jeho celek, komplex vztahů mezi předměty tvořícími tento celek i provázanost s daným historickým a geografickým prostorem. Teprve jako součást těchto systémů získávají statky význam a hodnotu. Protože inventarizace a

²⁹ Srv. *CIC*, can. 489, § 2, pojednávající o zvlášť závažných skutečích, postihovaných mravnostním řízením.

katalogizace chce zachytit lidské dílo jakožto kulturní jmění, jde o proces neustálého postihování předmětů v jejich kontextu. V závěrečné fázi jsou pak v této logice zkoumány kromě předmětu samého a jeho kontextu také jeho znaky fyzické, právně-administrativní a bezpečnostní. Můžeme tak jednak zjistit, jaké změny kulturní statek aktuálně prodělává, a jednak vytvořit pramennou základnu pro pozdější zásahy.

Takto motivovaná činnost přináší sérii zjištění, jež se posléze podle přesných metodologických kritérií vyhodnocují. Tento systém umožňuje realizaci komplexních a vzájemně se ovlivňujících cílů, jež mají zásadní význam pro všechny typy přístupů k umělecko-historickému dědictví. Inventarizaci a katalogizaci je tudíž třeba rozpoznat také jako stimul lepší znalosti daného geografického a kulturního prostoru a kulturních statků, jež se v něm nacházejí. Toto poznání je výsledkem zjištění (individualizace) geomorfologických, strukturně ekonomických a historicko-kulturních znaků, jež tvoří jeho komplexní identitu.

S ohledem na uvedené cíle si některé národy už dávno vytvářejí intenzivní povědomí o problému i náležité právní instrumenty, zatímco jiné tuto cestu nastoupily teprve nedávno.

2.4.2 Zabezpečení

Zabezpečení kulturních statků znamená jejich právní ochranu a materiální uchování. Konkrétně se neprojevuje jen právními a správně-organizačními úkony zaměřenými výhradně na registraci předmětů, a to včetně tak cenného vytváření inventářů; jejich účinnost se měří především podle toho, zda je katalog vytvářen jako prostředek evidence sloužící k plánování nejrůznějších typů zásahů. Za prospěšné se v tomto smyslu považují restaurace, konzervace, ochranná opatření, zajištění proti krádežím a poškození, ale též globální správa statků nacházejících se na určitém území.

V církevním kontextu musí každé zabezpečovací opatření brát v úvahu kultickou, katechetickou, charitativní a kulturní hodnotu umělecko-historického dědictví. Prioritou církve je, aby vnitřní hodnota kulturních statků sloužila pastoračním účelům - a jako takové by také statky měly být vedeny v inventářích a katalozích. Trvalým působením na poli zabezpečení kulturních statků církev již po řadu generací vytváří a upevňuje pouto mezi věřícími a umělecko-historickými církevními výrazovými formami. Obec tak může pociťovat sounáležitost se svým krajem, s životem církve a s náboženskými zvyklostmi. Vědomí tohoto spojení působí hojivě v případech rozvratu či poškození památek a předmětů v nich uložených.

Z hlediska církve musí inventář-katalog jako forma zabezpečení statků zdůrazňovat především náboženské užití evidovaných předmětů. Z technického hlediska tato činnost zahrnuje preventivní evidenci zvláštností předmětu a jeho historických souvislostí, díky níž lze připravit budoucí kontroly i potřebné zásahy. Ze správně-organizačního hlediska zabezpečení vyžaduje vyjasnění vlastnických vztahů, aktualizaci katastrů a úpravu užívacích práv. Z hlediska bezpečnosti vzniká evidence, jež anticipuje potřeby odpovědných orgánů a případně i složek pořádkových sil.

2.4.3 Zpřístupnění hodnoty statků

Stanovování hodnoty předmětu je přítomno v každé fázi inventarizace a katalogizace a určuje jejich cíl, postup i obsah. Tento výrazný proces má několik rovin. Díky inventáři-katalogu a jeho odvozeninám si můžeme vytvořit povědomí užitku a hodnoty statků v jejich církevním, kulturním, sociálním, historickém a uměleckém kontextu. Inventář-katalog tedy uvádí lidi do vztahu s církevními kulturními statky, jež se nacházejí v jejich městech,

venkovských oblastech či muzeích. Tato jeho úloha je obzvláště důležitá proto, že význam a hodnotu těchto statků lze nově zachytit pouze na základě systematického rozboru, jenž posiluje živý vztah mezi konkrétním uměleckým dílem a jeho kontextem a nově jej pojímá.

V církevní oblasti se může zpřístupňování hodnoty kulturního dědictví projevovat odhalováním forem spjatých s konkrétními kulturními a náboženskými identitami, jež se ustálily v rámci jednotlivých lokálních církví. Hlubší znalost a individualizace daností vzešlých z působení různých církevních společenství (kultická místa, kláštery a konventy; poutě a místa setkání; charitativní práce bratrstev či jiných spolků; kulturní zařízení, knihovny, archivy a muzea; prostorové změny provedené náboženskými institucemi atd.) nám umožňují vnést více světla do díla inkulturace a adaptace, jež probíhají od samých počátků křesťanství.³⁰

Individualizaci statků v jejich složitém kontextu i přístupu k informacím může napomoci elektronické zpracování dat. Díky němu může stále vyšší počet osob komunikovat a informovat se o kulturních statcích, ale též o jejich poškození přírodními katastrofami či válečnými konflikty. Je to jedna z možností, jak na kulturní statky upozorňovat, jak prosazovat určité typy zásahů a zpřístupňovat tak jejich hodnotu.

Neměli bychom také zapomínat, že iniciativy zaměřené na zpřístupňování hodnoty kulturních statků vytvářejí pracovní příležitosti pro organizované formy dobrovolnictví, na nichž by se měly podílet i církevní instituce.

³⁰ K tomuto počínání jsme vybízeni výroky papeže Jana Pavla II. v apoštolském listě *Tertio millennio adveniente* (10. listopadu 1994) týkajícím se příprav na Velké Jubileum roku 2000 (srv. AAS 87 [1995], 5-41).

3. INVENTARIZACE: PRVNÍ ÚROVEŇ POZNÁNÍ

Inventarizace představuje první krok v procesu evidování, zabezpečení a ohodnocení umělecko-historického dědictví církevního společenství. Má jednak zamezit případnému zničení tohoto dědictví, neboť vytváří materiální předpoklady pro jejich uchování v paměti, a jednak předurčuje možné budoucí přestavby, ztráty a nákupy. Inventarizace tedy církevní obec seznamuje s jejím vlastním kulturním dědictvím a tím ji i nabádá, aby toto dědictví evidovala, opatrovala, radovala se z něj a dále je rozšiřovala. Ochrana, uchovávání, údržba, zhodnocení a rozmnožování umělecko-historického dědictví tedy s inventarizací úzce souvisí, neboť k ní vytvářejí předpoklady.

3.1 Hodnota umělecko-historického dědictví

Aby církev dostala svému pastoračnímu poslání, je povinna ponechat umělecko-historické dědictví v jeho původní funkci, nerozlučně spjaté se zvěstováním víry a všestrannou podporou člověka. Zdůrazňuje se tím specifická dimenze kulturních statků náboženského charakteru, jejíž priorita zůstává zachována nehledě na účel, k němuž jsou statky posléze používány. Umělecké předměty zděděné církví je třeba opatrovat, neboť „jsou jakýmsi viditelným pláštěm, materiální stopou nadpřirozeného života církve“³¹.

Pastorační hodnota umělecko-historického dědictví spočívá v duchovním obohacení Božího lidu. Je posilou výchovy ve víře a sounáležitosti věřících s obcí. V mnoha případech je výrazem tužeb, charakteru, obětí a především zbožnosti lidí pocházejících z různých sociálních vrstev, kteří se znovu setkávají ve víře. Umělecké památky inspirované křesťanstvím propůjčují danému místu důstojnost a vytvářejí duchovní dědictví pro další generace. Tvoří důležitý prostředek prorůstání víry do našeho světa, neboť cesta krásy zpřístupňuje hluboké dimenze ducha a křesťansky inspirované umění je cestou poučení pro věřící i nevěřící. Zejména při slavení Božích tajemství pomáhají kulturní statky člověku otevřít svou mysl Bohu a znamení a symboly duchovních skutečností se mohou vyjevit ve své důstojnosti, lesku a kráse.³²

Svým sociálním významem představuje umělecko-historické dědictví zásadní nástroj lidské sounáležitosti. Je pramenem civilizace, neboť iniciuje přizpůsobování prostředí lidským měřítkům, ovšem zachovává povědomí každé jednotlivé generace o její vlastní minulosti a nabízí jí možnost předat své dílo potomstvu. Právě v tomto dědictví dnešní společnost rozeznává konkrétní a srozumitelný odraz své historické a sociální identity. Rozkladu kulturní jednoty, k němuž v důsledku ideologické a etnické roztržičnosti dochází v řadě moderních společností, se můžeme bránit znovuobjevováním vlastní minulosti, společných kořenů, historického vývoje a kulturního povědomí - a právě jejich výrazem je umělecko-historické dědictví. Inventarizace tedy napomáhá vnímání sociálního významu kulturních statků a upozorňuje na naléhavost jejich „globálního“ zabezpečení a užívání.

3.2 Umělecko-historického dědictví a jeho kontext

³¹ *Circolare della Segreteria di Stato di Sua Santità ai Rev.mi Ordinari d'Italia*, 1. září 1924, č. 34215, in: G. FALLANI, *Tutela e conservazione*, str. 192.

³² Srv. DRUHÝ Vatikánský koncil, konstituce *Sacrosanctum Concilium*, č. 122.

Mají-li kulturní statky církve význam především ve vzájemné souvislosti, a nikoli pouze ve své jedinečnosti a hmotné podstatě, vystupuje do popředí referenční rámec církve. Církevní kulturní statky jsou ve všech svých výrazových formách specifickým svědectvím „tradice“, tedy způsobu, jímž církev vedená Duchem Svatým přináší „národům“ evangelium. Právě proto, že slouží lidskému snažení a evangelizaci, je nazýváme „statky“.

Skrze ně se rozvíjí pastorační působení církve, jež církevnímu životu propůjčuje trvalost a perspektivu. Kulturní a duchovní úlohu plní jak v rámci křesťanského společenství, jež je vytvořilo, tak jako pozvání pro ty, kdo s nimi přijdou do styku. Proto na ně nelze nahlížet odděleně od kontextu, do něhož náleží, a od podřízenosti poslání církve. Proces inventarizace tedy musí zkoumat kontext kulturních statků a tím zdůrazňovat jejich souvislosti a duchovní inspirace, jichž jsou viditelným znamením.

Význam kontextu církevních kulturních statků s sebou nese potřebu ponechat je pokud možno na původním místě. Samozřejmě že jejich přemístění z původního prostředí je možné tam, kde pro to s ohledem na bezpečnost a zajištění uměleckých děl existují závažné důvody. V této souvislosti pozorně sledujeme pozvolné šíření - v mnoha ohledech chvályhodného - trendu zřizování církevních muzeí na teritoriální bázi, přičemž nesmíme zapomínat, že takový systém má co možná nejvíce posilovat původní vazbu mezi dílem, místem, kam náleží, a společenstvím věřících. Jedná se o živý vztah, který lze muzeálním vystavením křesťanských artefaktů pocházejících z určitého společného prostorového kontextu jen těžko nahradit. Určité řešení nabízejí takzvaná „musea diffusa“³³, ponechávání již nepoužívaného materiálu v jeho původním prostředí a regionální evidenční centra. Tyto varianty nám mohou pomoci dostát četným a mnohdy poněkud sporným požadavkům týkajícím se kontextu a uchování památek.

Kontextuální zachycení děl je předpokladem snadnější rekonstrukce jejich historického a sociálního kontextu, kulturních a náboženských stratifikací i poznání materiálů a použitých technik. Tento typ evidence může výrazně napomoci poctivému a dynamickému chápání historických a uměleckých děl. Šíření systémů automatické inventarizace na datových nosičích proto může na jedné straně usnadnit uživateli poznání kulturních statků, na straně druhé by ovšem mohlo potlačit zvláštnost jejich užívání *in loco*. Požadavek přístupnosti statků jakožto kulturního projevu dané geografické oblasti lze splnit kombinací ohodnocení předmětu na původním místě, pořádání výstav a shromáždění názorného materiálu na datových nosičích.

3.3 Zkoumání a evidence předmětů

Provedené úvahy nám jasně ukázaly význam inventarizace pro zachování díla v jeho jedinečnosti, jeho církevním a prostorovém kontextu i s jeho duchovními přínosy. Jeho zachycení inventarizací tudíž vyžaduje přesný plán operací, jenž by měl – v ideálním případě - být založen na konsensu různých církevních institucí a příslušných civilních míst, neboť v mnoha případech se rozsáhlé umělecko-historické dědictví církve stalo i ceněným dědictvím celého národa. Tato spolupráce má sloužit rozumnému vynakládání prostředků, integraci inventarizačních systémů, právní ochraně dat a systému přístupu k nim.

Takto vzniklé společné směrnice mohou přispět ke zdokonalení správy umělecko-historického dědictví a vhodně usměrnit kroky církevních i světských míst, do jejichž pravomoci takové úkoly spadají. Při přípravě těchto směrnic by měly být brány v úvahu

³³ Jako „museo diffuso“ bývá označován koordinovaný prostorový soubor kulturních statků na určitém území, kde památky a předměty ponechané na svém původním místě působí dojmem jakéhosi neobvyklého muzeálního okruhu.

sociální i pastorační potřeby. Jsou-li zohledněny kulturní a náboženské cíle, je jistě možné statky umělecko-historického charakteru zabezpečit a využívat nejrůznějšími způsoby, a to v závislosti na jejich povaze a vlastnostech.

V situaci, kdy státní instituce nejsou s to nastartovat programy zaměřené na evidenci kulturního dědictví, může církev v duchu své tradice fungovat jako motor takových snah a organizovat iniciativy, jež by na základě inventarizace dokládaly vazby mezi hmotnou a náboženskou kulturou jako živý výraz spirituality charakteristické pro ten který národ.

Pokud civilní a církevní úřady v takovém případě spolupracují na tvorbě teritoriální evidence kulturních statků, může snadněji probíhat také výměna informací týkajících se umělecko-historického dědictví církve. Informace získané a archivované dle jednotné metodiky by mohly, zejména v telematické formě, tvořit „databanku“ využitelnou pro různé účely; přístup k nim by mohl být buď centrální, tj. v jediné centrále, nebo na více náležitě propojených a spravovaných kontaktních místech.

Celosvětové šíření informací je výzvou pro naši dobu. Dostupné technologie nám i v rámci postupující globalizace mohou poskytnout nástroje pro úspěšné zvládnutí této výzvy. Důležité je ovšem také vedení záznamů o dohodách, které církevní a civilní úřady (na regionální, celostátní či mezinárodní úrovni) – při respektování jejich odlišných cílů i pravomocí - zavazují ke spolupráci, plánování a realizaci společných záměrů.³⁴ Globalizaci zde nesmíme redukovat na ekonomický fenomén, neboť by to s sebou neslo nebezpečí dalšího vydělování chudších států. Globalizace musí zplodit novou kulturu, v níž je snazší se při splnění určitých podmínek dostat k informacím, které tak slouží historické paměti celého lidstva.

3.4 Ohrožení kulturních statků

Jak jsme uvedli v oddíle 1, nezabývala se církev ve své dvoutisícileté historii pouze tím, že v souladu se svým posláním podporovala tvorbu kulturních statků, nýbrž též pečovala o jejich zachování a zabezpečení, a to zejména ve formě opatření, jež měla zabránit nežádoucímu zacházení s kulturními statky včetně jejich prodeje. V tomto smyslu jsou jejich dočasní správci, kteří jsou pouze strážci, a nikoliv vlastníky dědictví – to náleží společenství věřících -, v souladu s obecnými normami církve a s povoláním dané lokální církve či konkrétních církevních zařízení odnepaměti povinni zajišťovat evidenci statků a její aktualizaci.

Přesto hrozí církevním kulturním statkům jak v zemích, které přijaly křesťanství již dávno, tak v místech evangelizovaných teprve nedávno nebezpečí zničení. V první skupině zemí se tak děje v důsledku oslabení různých institucí a četných funkčních změn směřujících k prodeji a vývozu historicky a umělecky zajímavých děl. V ostatních státech vzhledem k nejisté situaci a obvyklému nedostatku prostředků vždy neexistují předpoklady pro efektivní ochranu kulturních statků. Riziko zničení lze omezit „pečlivou a detailní“ inventarizací, neboť ta nejenže analyticky zachycuje umělecko-historické dědictví, ale podporuje též luxus „kultury paměti“.

Kulturní dědictví církve je zejména v naší době vystaveno řadě nebezpečí: rozpadu tradičních městských a venkovských komunit, ekologickým zátěžím a znečištění ovzduší, nerozvážným a někdy podvodným vlastnickým převodům, tlaku trhu se starožitnostmi a

³⁴ K tomu srv. dokumenty evropských mezinárodních organizací a jejich orgánů působících na poli ochrany a podpory kulturního dědictví, např. Rady Evropy, jejímiž členy je celá řada států: *Evropská úmluva o ochraně architektonického dědictví* (Granada, 1985); *Evropská úmluva o ochraně archeologického dědictví* (La Valetta, Malta, 1992).

systematickému vykrádání, válečným konfliktům a opakovaným vyvlastněním, zjednodušení jeho vývozu v důsledku otevření hranic mezi mnoha státy, nedostatku prostředků a personálu pro účely ochrany a konečně také chybějící integraci právních systémů.

V takové situaci působí provedení inventarizace jako osvědčený odstrašující prostředek, znak civilizace a nástroj ochrany. Inventarizace vlastně varuje před protiprávním jednáním, neboť odkazuje na oficiální písemnost, která je platná v soukromém i veřejném sektoru, v církevní i civilní sféře, na místní, celostátní i mezinárodní úrovni. Evidence a především pak katalog jsou zásadním nástrojem - samozřejmě vedle pořádkových sil - zajištění ukradených, nezvěstných či ilegálně vyvezených předmětů. Bez patřičné dokumentace opatřené fotografiemi je totiž těžké, ne-li nemožné, určit původ příslušných předmětů a umožnit jejich navrácení právoplatným vlastníkům.

V rámci církve je inventarizace úkolem jednotlivých lokálních církví, které se přitom řídí příslušnými pokyny biskupských konferencí a podléhají nařízením Svatého Stolce.

Inventarizace rovněž vede společenství k účtě ke společným statkům (minulosti i současnosti) a tím upevňuje jejich integritu. V tomto smyslu mohou kontakt s kulturními statky jak ze strany odpovědných míst, tak i celého společenství podporovat také sdělovací prostředky a výchovně-vzdělávací zařízení.

3.5 Provedení inventarizace

Inventarizaci lze provádět jak na papíře, tak na datovém nosiči - tyto dvě formy se navzájem nevylučují. Protože ale do současných kulturních systémů stále více proniká computerizace a elektronické sítě, je tam, kde je to možné, rozumné využívat tyto moderní technologie a s jejich pomocí zavádět kartotéční systémy, jež by byly pružnější, snáze použitelné a integrovatelné.

Podstatným krokem při provádění inventarizace je regulace přístupu k datům, neboť vzhledem k bezpečnosti umělecko-historického dědictví nesmějí být všechna data k dispozici každému. Je proto nezbytné rozlišovat mezi úplnou evidencí (v papírové podobě či na datovém nosiči) a evidencí přístupnou za stanovených podmínek na elektronických sítích. Data šířená po síti by navíc měla být přístupná v odlišné formě a opatřena jinými hesly než úplná evidence.

Při sestavování evidencí je účelné se opřít o metody používané na celostátní a mezinárodní úrovni. Jeho průběh může vypadat tak, že se nejprve v sestaví základní soupis, jenž se pak stále dál zdokonaluje sběrem a vkládáním doplňujících dat. Při inventarizaci je tedy bezpodmínečně nutné počítat s tím, aby mohla být provedená práce později dále doplňována a integrována.

Inventář musí být uchováván na vhodném a bezpečném místě. V závislosti na lokálních a globálních potřebách je možné uvážit také vytvoření centrálních a periferních jednotek.

Tvorbu inventárních formátů by měl pokud možno provádět kvalifikovaný personál. Odpovědné osoby by měly brát v úvahu cíle evidence, organizační aspekty a úpravu přístupu k datům. Najatí pracovníci musí být schopni vytvářet inventární formáty (v papírové nebo počítačové podobě), do nichž budou poté sbírat a ukládat data. Při sestavování inventáře určité lokální církve je proto možné si vyžádat asistenci externích odborníků a získat tak základní návod pro ty, kdo budou danou práci konkrétně vykonávat.

4. KATALOGIZACE: ÚROVEŇ DŮKLADNĚJŠÍHO POZNÁNÍ

Podobně jako sestavování a další doplňování inventáře může také katalogizace probíhat na papíře, datových nosičích nebo smíšenou formou. Při tvorbě formátů katalogu je třeba definovat jednotnou a přesnou terminologii a kritéria, díky nimž katalog získá organickou strukturu.

V první řadě je nutné rozhodnout, jaký má mít katalog charakter. Katalog musí být navržen jako pružná struktura, schopná pojímat data nejrůznější povahy a umožňující zevrubnější popis statků prve zachycených inventarizací. Tato první evidence bude tedy nutně doplněna o další informace. Nesmírně důležitý je obrazový materiál; doporučuje se rovněž kartografická dokumentace.

4.1 Forma katalogu

Katalogizace provedená dříve v papírové podobě neztratila svůj význam a v některých případech je dokonce jedinou možnou formou získání dat, zejména máme-li k dispozici jen omezené finanční prostředky. Zároveň s sebou však katalogizace provedená výhradně na papíře nese jistá omezení: kartotéka zabírá spoustu místa a náročné je také šíření informací o katalogizovaných statcích. Vedle obvyklého lístkového systému je tudíž třeba se snažit používat počítače. Právě ony umožňují vyžádat si rychle potřebná data a následně podniknout účinnější kroky v oblasti zajištění a zabezpečení kulturních statků. To je důležité zejména v případě církevního umělecko-historického dědictví, a sice jak pro užívané statky, neboť ty jsou vystaveny hrozbě krádeže a poškození, tak pro ty nevyužívané, které se často nacházejí na těžko přístupných místech.

V případě kulturních statků církve musí počítačová katalogizace splňovat několik kritérií: musí respektovat specifické místní podmínky a zároveň umožňovat integraci se složitě strukturovanými a vzájemně propojenými programy; musí napomáhat získávání dat pro církevní účely, a to i tehdy, získaly-li statky mezitím necírkevní charakter; musí usnadňovat rekonstrukci původních souvislostí a nové nábožensky motivované zachycení ztracených statků; sběr dat musí směřovat ke zpřístupnění duchovní hodnoty statku; musí podporovat užívání uměleckých děl *in loco* a naopak bránit snahám o čistě virtuální seznamování s nimi.

Z technického hlediska musí zpracování dat probíhat s ohledem na rozsah a typ katalogizačního systému. Katalog malých rozměrů vyžaduje pouze omezené náklady na nákup zařízení i případný personál; navíc není nutné pracovníky složitě zaškolovat. Katalog větších rozměrů a významu naopak vyžaduje rozsáhlejší investice jak v oblasti přístrojového vybavení, tak i přípravy potřebného personálu.

Z vlastností katalogu se odvíjí výběr vhodného hardwaru a softwaru, stupeň vyškolení zpracovatelů, počet přítomných odborných pracovníků i použitá metodika. Dále se vzhledem k rostoucí propojenosti současných počítačových systémů doporučuje provádět globálnější plánování za účasti církevních i civilních míst a směřovat tak k perspektivě jednotné a efektivní organizace, interakce a využívání shromážděného materiálu.

V otázce získávání finančních prostředků bychom neměli zapomínat na to, že i v případě slibných projektů v oblastech kultury, životního prostředí, turistiky atd. mohou být veřejné prostředky vyčerpány bez jakéhokoli přínosu pro náš účel. Existují však vnitrostátní i mezinárodní organizace, jež v rámci své kulturní politiky rozvíjejí programy katalogizace využívající elektronické zpracování dat, a to u materiálů z nejrůznějších oblastí. Proto se přímo nabízí, aby lokální církve a biskupské konference s těmito institucemi jednaly a účastnily se projektů zaměřených na integraci dat a poskytování finanční podpory. Po

pečlivém uvážení vhodnosti a účelnosti takového postupu mohou být žádosti o finanční podporu směřovány také na soukromé subjekty.

Jakýkoli typ spolupráce však musí vylučovat komerční zneužití či zpochybnění smyslu a průběhu katalogizace a shromážděná data musí mít jasně stanovená autorská a vlastnická práva i podmínky jejich využívání.

Pro zjednodušení a širší možnosti využití katalogu lze zřídit *internetové* odkazy. V tom případě je třeba pečlivě rozlišovat a kontrolovat informace umísťované na síť a stanovit typy přístupu k nim. Internet nepředstavuje žádnou náročnou investici a nabízí nové možnosti financování. Internet se rychle vyvíjí co do přístupnosti i spolehlivosti a může tak sloužit všem, kdo mají alespoň základní znalosti informatiky. Díky internetu může být katalog k dispozici širšímu okruhu vědců i ostatních zájemců a napomáhat tak překonávání ideologických a náboženských bariér. Pro šíření informací po omezenějším prostoru by však měly být spíše užívány systémy propojení typu *intranetu*. Vzhledem k tomu, že svět elektronických médií zažívá neustálý dynamický růst, měly by se odpovědné církevní úřady intenzivně zabývat investicemi do této oblasti. Metody informatiky jistě znamenají novou výzvu pro komunikaci a měly by být oceňovány jako soubor nástrojů obzvláště vhodný k tomu, abychom s jeho pomocí zachovali a předali budoucím generacím vše to, co křesťanství na poli kulturních statků vytvořilo.

4.2 Kritéria katalogizace

V procesu katalogizace hraje klíčovou roli *analytická fáze*, jež je zakončena vytvořením vlastních formátů katalogu, tedy ústředním a nejdůležitějším momentem celého procesu. Dokončený soupis představuje syntetický výsledek kritického zkoumání kulturních statků a jejich identity a měl by být příkladem organické syntézy informací morfologické, historickokritické, technické, správní a právní povahy týkajících se katalogizovaných předmětů.

Při volbě formátu je obvyklý postup takový, že se v zájmu šíření a integrace dat přebírají systémy používané aktuálně na státní a mezinárodní úrovni. V rozvojových zemích, v nichž nejsou katalogizační metody dosud ustálené, se lze opírat o systémy obecně užívané na mezinárodní úrovni a z nich volit zejména ty, které jsou osvědčené a široce kompatibilní s jinými systémy. Díky úsilí mezinárodních organizačních existuje poměrně široká shoda ohledně kritérií katalogizace a kompatibilita jejich systémů.³⁵

³⁵ K nejdůležitějším dokumentům mezinárodních organizací k této problematice patří:

- a) ICOM, Documentation Committee CIDOC – *Working Standard for Archeological Heritage* (1922);
- b) ICOM, Documentation Committee CIDOC – *Working Standard for Museum Objects* (1995);
- c) RADA EVROPY, Doporučení č. R (95) 3 *Relative à la Coordination des Méthodes et des Systèmes de Documentation en Matière de Monuments Historiques et d'Édifices du Patrimoine Architectural*, přijaté ministerským výborem 11. ledna 1995;
- d) RADA EVROPY, Dok. CCPAT (98) 23 *Core Data Standard for Archeological Monuments and Sites*.

Poslední dva dokumenty vznikly v souvislosti s dvojicí klíčových setkání, která Rada Evropy uspořádala k tématu metod inventarizace a katalogizace - kolokvia v Londýně 1989 a v Nantes 1992.

Pro tvorbu katalogizačních formátů s ohledem na různé typy kulturních statků tak byly vyvinuty metody, které umožňují jednotný a systematický záznam všech potřebných informací a nezapomínají přitom na potřebu vyzdvižení vzájemného vztahu mezi uměleckými díly i vazby mezi dílem a místem, kam náleží. Data obsažená v soupisu se člení na základní jednotky (*pole*), čímž se umožní jejich analýza a elektronické zpracování. Při zápisu do seznamu je proto důležité sladit členění do polí s používanou terminologií. Jako základní pole mohou fungovat položky: předmět, materiál, rozměry, lokalita, vlastnictví, stav (stupeň zachování). Aby bylo objekt a příslušný kontext možné jednoznačně identifikovat, musí analyticko-syntetický soupis vzniklý z takových polí splňovat tato kritéria:

- a) stanovení „kódu“, který jednoznačně odkazuje na daný kulturní statek (numerická nebo alfanumerická zkratka);
- b) užívání přijaté jednotné terminologie vycházející z „glosářů“;³⁶
- c) identifikace kulturního statku (předmět, materiál, rozměry, stav);
- d) identifikace právních a topografických souvislostí kulturního statku (diecéze, farnost, provincie, obec, uživatel či vlastník, místo, původ, reference);
- e) vizuální popis kulturního statku (foto, nákres, reliéf, situace);
- f) možnost vložení dalších položek či jiných doplnění (stáří, autor, umělecko-historický a ikonografický popis, kritické zhodnocení, popisy detailů, přepisy nápisů, bibliografie, „chorobopis“ restaurací, soupis opatření učiněných pro zachování díla, údaje o výstavách a sympoziích, údaje o zpracovateli katalogu);
- g) způsob zápisu do seznamu, jenž uživatelům umožňuje prohlížení a zpracování dat;
- h) shromažďování a uchovávání katalogu na bezpečném místě vhodném pro jeho uchovávání a využívání;
- i) vybavení katalogu analytickým rejstříkem (v papírové podobě nebo na datových nosičích) usnadňujícím vyhledávání;
- j) právní úprava vlastnictví a použití shromážděných informací.

4.3 Kartografická dokumentace

Historická kartografie nám zprostředkovává obraz prostředí vytvářených různými společnostmi v průběhu staletí. Poskytuje nám dokumentaci, na jejímž základě můžeme zpětně sledovat a zachytit stadia postupného přetváření prostoru souvisejícího s různými potřebami - včetně duchovních -, jež ovlivňovaly lidské počínání při přetváření města či jiného prostředí.

Zejména v historických centrech měst a ve starých církevních komplexech – pokud dosud existují – je žádoucí provést průzkum, který odhalí jednotlivé vývojové fáze daného území. Kartografický materiál dokládající situaci církevních kulturních statků v průběhu jejich historického vývoje proto může být prospěšný také pro účely integrace katalogů.

Zevrubné studium historického vývoje městských a venkovských lokalit, v nichž hrají výraznou úlohu statky náboženské povahy, vyžaduje, abychom zkoumali, uchovávali, zhodnocovali a případně i publikovali historicko-kartografický materiál uložený obvykle v církevních archivech (archivech kurií, kapitul, klášterů, konventů, bratrstev atd.).

³⁶ Jako příklad uveďme *Thesaurus Multilingue del Corredo Ecclesiastico* na CD-Rom, vydal Réseau Canadien d'Information (RCIP) – Canadian Heritage Information Network (CHIN), Ministère de la Culture et de la Communication: Sous direction des études de la documentation et de l'inventaire (Francie), Istituto Centrale per il Catalogo e la Documentazione (Itálie) a The Getty Information Institute (USA).

Vedle historické kartografie figuruje kartografie moderní, jež má význam pro zařazení díla v jeho současné situaci. Pojímání kulturních statků v kontextu jejich okolního prostředí a komparace dat jsou základním předpokladem pochopení náboženských zvyklostí i sociokulturního působení umělecko-historického církevního dědictví a jejich dalšího zachování.

I u tohoto komplexu informací je důležité zvolit ty metody a *normy*, jež garantují řádnou správu a získávání dat. I zde se doporučuje sáhnout ke kartografickým systémům používaným na státní a mezinárodní úrovni.

4.4 Fotodokumentace

Integrální součástí katalogizace je fotodokumentace; ke každému formátu by proto měl být přiložen alespoň jeden fotografický snímek katalogizovaného předmětu. Vhodné je rovněž vytvořit fotoarchiv, jenž dílo dokumentuje v jeho jednotlivostech – jeho fyzický stav, eventuelní restaurační práce, výjimečné události, v nichž dílo figurovalo. Pečlivá a obsáhlá fotodokumentace je nezbytným předpokladem identifikace kulturního statku, jeho historicko-kritického zkoumání i navrácení v případě krádeže či nezákonného majetkového převodu.

Důležitou povinností se tak stává také pořizování a uchovávání fotografického materiálu vytvořeného v průběhu 20. století, neboť tyto dokumenty jsou – často jediným – svědectvím o nastalých změnách. Proto je třeba jejich přiměřené ochraně a případnému přenesení fotodokumentace vytvořené ve starších dobách na moderní nosiče věnovat zvláštní pozornost.

Multimediální svět současnosti nám nabízí nejrůznější možnosti také na poli fotodokumentace. Existující systémy lze využít ke vzdělávacím účelům a pro šíření informací a tím i k větší informovanosti veřejnosti a formování veřejného mínění. Při vytváření katalogu by proto přínos těchto technologických prostředků pro videodokumentaci neměl být podceňován.

Doporučené kroky jistě nelze podniknout ve všech situacích, kdy církev pocítuje jejich potřebu. Znalost možností i mezi nových technologií nám však v každém případě umožní vyvarovat se chyb, zpoždění a zbytečných provizorií.

4.5 Zřízení katalogu

Jednotlivé formáty se spojují v katalog, který funguje jako jakýsi kolektor v procesu sběru a systematického uspořádávání informací. Každý katalog musí mít vypracován systém funkcí, jenž určuje metodiku řazení, integrace, správy a vyhledávání dat.

V případě archivace v papírové podobě bylo běžné topografické řazení, které vedle okamžitého zjištění případných mezer v evidenci umožňuje nalézt dokument v určitém teritoriálním kontextu. Topografický systém byl pro další usnadnění vyhledávání někdy doplněn o předmětný a osobní rejstřík. V takovém případě byl – bez ohledu na případné dodatky ke katalogu – vytvořen systém křížových odkazů. Se zaváděním počítačových technologií budeme schopni překonat i tento systém. Shromážděná data lze dnes vyhledávat a vyhodnocovat pomocí celé řady přístupových klíčů, na které přesně a systematicky odkazují vyhledávací systémy.

Současné nároky kladené na uspořádání katalogů a vyhledávání v nich – a to zejména katalogů centrálních, které obsahují velké objemy dokumentace – směřují k vytváření forem automatické správy dat. Taková elektronicky podporovaná správa katalogu má řadu předností, a to jak s ohledem na úplnost dat, tak i na úsporu prostředků a pohodlné vyhledávání; navíc vzniká možnost statistických výpočtů týkajících se jak správy informací, tak i

katalogizovaných objektů. Snáze může probíhat rovněž kontrola a programování na centrální i periferní úrovni.

Při zřizování katalogu není vždy možné dosáhnout řešení využívajících elektronického zpracování dat na profesionální úrovni, jakkoli se v takovém případě jedná o řešení s delší perspektivou. Úprava elektronického katalogu v integrovaném systému navíc předpokládá užití vzájemně kompatibilních programů a zavedení takového systému tudíž musí předcházet dohoda dotčených institucí. Znovu však připomeňme, že elektronický katalog nemá narušit ani platnost, ani dostupnost již existujících či paralelně vznikajících katalogů v papírové podobě.

4.6 Správa katalogu

Správě katalogu musí jednotlivé lokální církve vzhledem ke složitosti problematiky věnovat zvlášť důkladnou pozornost. Tato jejich snaha má sloužit tomu, aby nedocházelo ke zbytečnému plýtvání finančními ani lidskými zdroji. Zaměřuje se proto na hledání krátkodobě, střednědobě i dlouhodobě vhodných správních metod.

Správa musí zahrnovat postupy preventivní analýzy usilující o zjištění neodkladných potřeb a operačních priorit. Právě díky řádné správě je tedy možné plnit různé cíle související s materiálním zabezpečením, konzervací i pastoračním využitím objektů. Ať už je nakonec správní struktura jakákoli, musí vždy sloužit ochraně kulturního statku v jeho kontextu a s ohledem na jeho církevní využití.

Správa je vlastní realizací katalogu jako uspořádaného a využitelného informačního systému. Zejména v církevním kontextu nesmíme katalog chápat jako uzavřený a kompletní „archiv“, nýbrž jako „registr odkazů“, který připouští další doplňování, upřesňování, aktualizace a opravy. Jen tak může katalog kulturních statků dostát své úloze aktivního nástroje poznání, správy a zhodnocování umělecko-historického dědictví.

5. INVENTARIZACE A KATALOGIZACE: ODPOVĚDNÉ INSTITUCE A PERSONÁL

Realizace inventarizace a katalogizace si vyžaduje, aby byla věnována náležitá pozornost jak školení a instruování odborného personálu, tak odpovědným místům.

Zvláštní význam v této souvislosti získávají vztahy mezi institucemi, citlivý postup církevních odpovědných míst i výchova křesťanského společenství.

5.1 Instituce

Zajištění katalogizace je úkolem lokálních církví; ty jsou v souvislosti s tím nabádány, aby pro tento účel zřizovaly grémia a podporovaly spolupráci mezi nimi, neboť jen tak je možné prosadit přiměřené a účinné řešení. Tímto úkolem by se měly cítit osloveny zejména příslušné církevní úřady – různé podle situace -, vstupovat podle možností a potřeby do jednání s veřejnými i soukromými subjekty a následně plánovat správu, volit metodiku, školit zpracovatele katalogu a shánět finanční prostředky. Dokonce i je-li daná církev schopna zcela autonomně vytvořit vlastní katalog církevních kulturních statků, je účelné usilovat o spolupráci všech složek (církev, stát, soukromé osoby), které spojuje zájem na zevrubném poznání umělecko-historického a kulturního dědictví určitého prostoru. V případě takové spolupráce může projekt inventáře-katalogu přinést optimální výsledky.

Inventarizace a katalogizace umělecko-historického dědictví připravuje plodnou interinstitucionální spolupráci církevních a civilních míst i v dalších otázkách. Ochota vzájemně si vypomáhat daty či obrazovým materiálem je předpokladem úspěchu celé iniciativy. Podmínkou integrace dílčích katalogů v jediný systém je respektování věcných i metodických pravidel přijatých grémií, jež jsou z titulu svého úřadu odpovědná za prosazování těchto cílů v jednotlivých církevních, státních či mezinárodních sférách.

V případech, kdy se spolupráce mezi církevními a civilními subjekty ukáže jako nemožná, se od církve, jak jsme již řekli, přesto očekává, že v souladu s příslušnými právními předpisy provede inventarizaci a pokud možno i katalogizaci svých statků.

5.2 Personál

Inventarizaci a katalogizaci musí provádět náležitě vyškolený personál (klerikové či laici). Jejich školení se zaměřuje na vytváření inventárních a katalogizačních formátů a na problematiku správy inventáře-katalogu.

Klíčovou úlohu hrají zejména zpracovatelé katalogu, tj. tvůrci vlastních formátů. Řada aspektů jejich práce předpokládá výzkum různých tříd kulturních statků s náboženským významem (archeologické nálezy, architektonické komplexy, umělecká díla, zařízení kostelů, liturgické náčiní, liturgická roucha atd.).

V zájmu profesionality vykonávané práce musí zpracovatel ovládat techniky redakční úpravy soupisů a být odborníkem v oblasti „hmotné kultury“, neboť jen tak bude schopen u nejrůznějších objektů rozpoznat stopy kultury, která jim dala vzniknout. Kromě toho je dobré, pokud má dostatečné znalosti také v dalších disciplínách (dějiny umění, církevní historie, dějiny kultury, teologie, liturgie, církevní právo). Protože však samozřejmě nemůže být kompetentní ve všech oblastech, musí u některých problémů, jež v rámci úkolu vyvstanou, požádat o pomoc kolegy z jiných oborů (archeologie, architektura, paleografie, zlatnictví, zpracování drahých kamenů, nauka o látkách, bibliografie apod.). Některé další otázky musí konzultovat s technickými odborníky, jako jsou fotografové, zeměměřiči, kartografové či

kresliči, a záznam o určitém statku či jeho kontextu eventuálně provádět za jejich účasti. Kromě toho by měl mít k dispozici právní a správní poradce, kteří by mu pomáhali ověřovat autonomii církevních subjektů (jakožto vlastníků či uživatelů statků) a řádně spravovat shromážděná data.

Skutečnost, že inventarizaci a katalogizaci je třeba podporovat využíváním nástrojů a metod elektronického zpracování dat, vyžaduje náležité vyškolení pracovníků v technikách, jež budou potřebovat pro vyhledávání a ověřování získaných dat.

Vzhledem k metodologické i správně-technické náročnosti úkolu si méně kvalifikovaní zpracovatelé (kteří v mnoha případech působí přímo v církevních institucích) budou muset vyžádat pomoc odborného personálu. Pro specialisty bude naopak nejen užitečná, ale v některých případech přímo nezbytná pomoc dobrovolníků.

Angažování schopných zpracovatelů je nejjistější zárukou řádného splnění úkolu, kontinuity práce i možného pozdějšího vědeckého prohloubení jejich výsledků. Školení zpracovatelů je třeba pečlivě připravit ve formě speciálních individuálně přizpůsobovaných kursů, jež budou stavět na stávajících znalostech pracovníků. Profesionalita a praktické zkušenosti se při inventarizaci a katalogizaci očekávají také od fotografů. Ze strany zpracovatelů je konečně žádoucí také průběžná aktualizace záznamů, jež vychází ze stále systematičtějšího a hlubšího porozumění problematice kulturních statků.

Instituce působící v oblasti inventarizace a katalogizace kulturních statků se musí aktivně podílet také na školení odborných pracovníků i případných dobrovolníků. Bylo by vhodné, kdyby vedle institucí explicitně odpovědných za provádění inventarizace a katalogizace nabídly odpovídající možnosti vzdělávání různých typů spolupracovníků také státní univerzity a církevní akademická centra.³⁷

³⁷ Jmenujme příklady některých takových vzdělávacích iniciativ. V rámci papežských institucí: Scuola Vaticana di Paleografia, Diplomatica e Archivistica (Archivio Segreto Vaticano, Vatikán); Scuola Vaticana di Biblioteconomia (Biblioteca Apostolica Vaticana, Vatikán); Pontificio Istituto di Archeologia Cristiana (Řím, Itálie); Corso Superiore per i Beni Culturali della Chiesa (Pontificia Università Gregoriana, Řím, Itálie). Na katolických univerzitách: Scuola di Specializzazione in Storia dell'Arte (Università Cattolica del Sacro Cuore, Miláno, Itálie); Institut des Artes Sacrés (Faculté die Théologie et des Sciences Religieuses, Institut Catholique de Paris, Francie); Curso de Mestrado em Patrimoniologia Sacra (Universidade Católica Portuguesa Lisboa, Portugalsko).

6. ZÁVĚR

Péče o umělecko-historické církevní dědictví je kulturní fakt, který se týká v první řadě církve. Církev se opakovaně prohlašovala za „znalce ve věcech lidství“³⁸ a v zájmu naplnění evangelizačního poslání podporovala ve všech časech rozvoj svobodných umění a angažovala se v jejich ochraně. Neboť „povolává-li církev umění, aby jí stálo v jejím vlastním poslání po boku, neděje se tak jen z důvodů estetických, ale též v 'logice' Zjevení a Kristova přijetí lidství“.³⁹

V tomto smyslu figuruje inventář-katalog jako nástroj zachování a zpřístupnění hodnoty kulturních statků církve. Doplňujícími funkcemi inventáře-katalogu je vědecké využití a následné zhodnocení výzkumných výsledků. Z logického uspořádání shromážděného materiálu vyplývá též kritická interpretace dat, zasazení statků do jejich kontextu a zachování jejich náboženského a kulturního určení.

Pojetí procesu získávání a shromažďování informací jako pouhé numerické evidence kulturního dědictví, maximálně za účelem jeho právní ochrany, lze považovat za překonané. Současné potřeby vyžadují naopak takové pojetí, jež zajistí odbornou spolehlivost, průběžnou aktualizaci a především zpřístupnění kulturní a církevní hodnoty shromážděných dat.

Inventarizaci a katalogizaci je proto třeba chápat jako komplexní proces zaměřený na tvorbu a uspořádání poznání. Vzhledem k tomu, že jejím cílem je sloužit k systematickému zabezpečení, správě a zpřístupnění hodnoty kulturních statků, neměli bychom zapomínat na postupy založené na elektronickém zpracování dat a propojení s jinými systémy. Představu archivu jako důstojného místa, kde odpočívají choulostivé a těžko přístupné kartotéční listky, nahrazuje obraz dynamického archivu, který je vnitřně propojen fixními poli, ovšem zároveň se může spojit s bezpočtem archivů rozsetých v domácím i zahraničním církevním prostoru.

Církev tedy čeká na poli inventarizace a katalogizace velké dílo obnovy; teprve po jeho vykonání bude schopna skutečně chránit vlastní dědictví, stanovovat pravidla přístupu k datům a zároveň evidovaným předmětům propůjčovat duchovní obsah. V okamžiku, kdy se kulturní statky s náboženským obsahem dostanou mezi ostatní kategorie statků, přestane ležet starost o jejich inventarizaci a katalogizaci výhradně na bedrech církve a bude – dovolí-li to okolnosti – také odpovědností civilních úřadů a soukromých osob.

Zdokonalením svých inventářů a katalogů si církve zajišťuje přístup do „globalizovaného“ světa a zároveň propůjčuje pramenným informacím z oblasti své kompetence církevní význam. Církev prokazuje svou univerzalitu, když zpřístupňuje ono úžasné dědictví, jež v minulosti vytvořila a dále vytváří všude, kde je přítomna naplňováním svého evangelizačního poslání. Tím vším, a zejména inventarizací a katalogizací využívající elektronické zpracování dat, navíc plní přání Jana Pavla II.: „Ze všeho od vykopávek až po nejmodernější umělecká díla křesťanství musí člověk našich dnů čerpat poznání o dějinách církve, aby tak pochopil tajemnou fascinaci spásného Božího plánu.“⁴⁰

Lokálním církvím – ať už evangelizovaným v nejstarších dobách či teprve nedávno – zpravidla brání v plnění tohoto úkolu nedostatky prostředků; platí to zejména pro rozvojové země, v nichž má křesťanské společenství ještě naléhavější úkol, totiž boj s chudobou. Pro nastartování rozvoje je však právě tak důležité vědomí vlastní kultury, neboť „církve jako

³⁸ PAVEL VI., Encyklika *Populorum progressio*, 13: „Christi Ecclesia, iam rerum humanorum peritissima“, in: AAS 59 (1967) 263.

³⁹ JAN PAVEL II., Proslov *Význam uměleckého dědictví ve vyjadřování víry a v dialogu s lidstvem*, 12. října 1995, in: *L'Osservatore Romano*, 13. 10. 1995, str. 5.

⁴⁰ JAN PAVEL II., Poselství *Kulturní statky církve ve službách duchovní péče*, 25. září 1997, in: *L'Osservatore Romano*, 28. 9. 1997, str. 7.

učitelka života se nesmí stranit toho, aby současnému člověku pomáhala znovunacházet náboženský úžas v kontaktu s čarovnou krásou a moudrostí vyvěrající z dědictví minulosti“.⁴¹

V tomto smyslu se – bohužel stále dosti skromná – znalost umělecko-historického dědictví stává nikoli bezvýznamným faktorem pokroku. Bude proto úkolem představitelů církve upomínat národní i mezinárodní společenství na povinnost solidarity; církve v rozvinutějších zemích by se měly cítit zavázány k podpoře iniciativ směřujících k ochraně kultur těch menšin a národů, jež zažívají vážné hospodářské obtíže.

Vaše Eminence (Excelence), co nejsrdečněji Vás zdravím a přeji Vám hodně úspěchů ve Vaší pastorační službě, jež nejhloběji spojuje dílo evangelizace s pomocí člověku.

Oddaně v Pánu Váš

Francesco Marchisano
předseda

Carlo Chenis, SDB
tajemník

Vatikán, 8. prosince 1999

⁴¹ Tamtéž.